

Felkészülés

■ TANFOLYAM ÖRÖKBEOFOGADÓKNAK

2002 márciusában a Családjogi Törvény módosításával kötelezővé vált az örökbe fogadni szándékozók tanfolyami felkészítése az örökbe fogadásra. A törvénymódosítás hatálybalépése 2003. január elseje volt.

A fővárosban 2003 júniusa óta a Fővárosi TEGYESZ és a Mózeskosár Egyesület közösen akkreditált programja alapján tartanak ilyen felkészítőket a főváros és jó néhány megye jelentkezői számára. Eddig több mint ezer örökbe fogadó végezte el ezt a felkészítőt.

E csoportok története azonban már több mint tíz évvel ezelőttre tekint vissza.

■ MEGÉLHETŐ SORSAZONOSSÁG

A kilencvenes évek elején egyszerre érlelődött és vált egyre tudatosabbá a hivatalos gyermekvédelem, a szakma és a civil-szféra területén is a váltás, a változtatás, a nyitás szükségessége az örökbe fogadás területén. Ehhez jelentett támaszt az 1991-ben Magyarország által kihirdetett ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, amely szerint minden ember és gyermek joga – többek között – a származása megismerése.

Akkoriban a társadalom, a közvélemény még az örökbe fogadást a család magánügyének tekintette. A szakmai, főleg pszichiátriai körök közben egyre erőteljesebben fejezték ki aggályait az örökbe fogadással mint intézménnyel kapcsolatban – a kudarcos esetekkel való találkozásaik alapján. Felelőssé téve mindezekért a gyermekek korai kötődési zavarát, amely ezekben a gyermekekben adott és korrigálhatatlan, mindent tönkretévő problémát jelent.

A gyereketthonokba főleg kamaszként visszakerülő örökbe fogadott gyermekeknél azonban gyakran talákoztunk olyan esetekkel is, amelyekben az érzelmi kapcsolat és kötődés válságát az okozta, hogy későn – iskolás, prepubertás korban – lepleződött le valódi történetük, vagy ahol az örökbe fogadottak a szülők idealizált gyermekelképzelésének nem tudtak megfelelni: az iskolai tanulási nehézségeik, beilleszkedési és egyéb pszichés problémáik miatt.

E problémák egyfajta lehetséges megelőzésére és segítésére alakult meg 1993-ban az első magyarországi civil örökbe fogadási szervezet, a Mózeskosár Egyesület – az Örökbe fogadó Családok Érdekvédelmi Egyesülete. Az első olyan csoportosulás, ahol az örökbe fogadásban érintettek segítséget kérhetnek, és megoszthatják gondolataikat sorstársaikkal és szakemberekkel. 1994-ben a fővárosi TEGYESZ-ben elsőként külön örökbe fogadói munkacsoport alakult család gondozók, jogi ügyintéző és pszichológus részvételével. Az első önkéntes felkészítő tanfolyamokat a 90-es évek közepén – úgy érzem, nem véletlenül – először e két szervezet összefogásában tartottuk, és tartjuk ma is a kötelező 21 órás csoportokat.

Közös programunk alapvető célkitűzése a kezdetektől az, hogy a házaspárok az összejövetelek során hasonló helyzetben lévő családokkal találkozzanak. A hasonló élethelyzetnek normalizáló hatása van: a közös cél csökkenti elszigeteltségüket és

kisebrendűségi érzésüket. Az elfogadó, érzelmi biztonságot nyújtó légkörben érzéseik hozzáférhetőbbé válnak, meg tudnak nyílni. A csoportvezető segítségével szembe tudnak nézni eddigi életükkel, veszteségükkel, elgondolásaikkal. A megélhető sorsazonosság – mind a saját, mind a más véleményekkel való szembekerülések – elindítanak bennük egy folyamatot, aminek eredményeképpen mélyebb önismeretre tehetnek szert, megváltozhatnak, gyengülhetnek vagy erősödhetnek eddigi elképzeléseik.

Fontosnak tartjuk, hogy a szülők a lehető legtöbb ismeret birtokába jussanak az örökbe fogadásról még a gyermek bemutatása előtt: az örökbe fogadás jogi vonatkozásai, az örökbe adható gyermekek korábbi élete, családja, gyermekotthoni életük és az örökbe fogadás várható következményei, nehézségei vonatkozásában.

Végző célunk, hogy a saját élményeket is mozgósító, tematikusan orientált interaktív csoportban az örökbe fogadó szülők mélyebben elgondolkodva saját elképzeléseiken, elvárásaikon és a lehetőségeken, megerősödjének elhatározásukban, vagy az összes körülmény figyelembe vétele után elálljanak eredeti szándékuktól.

■ HUSZONEGY HATÉKONY ÓRA

A csoportokba azok a várokozók jelentkezhetnek, akik már részt vettek a pszichológiai alkalmassági vizsgálaton és konzultáción, amely az ép személyiségstruktúra, a megfelelő fékek, határok, kongruencia, empátia meglétét azonosította. Akiknél az élethelyzet, családszerkezet, életvitel, egzisztenciális körülmények alkalmasak gyermekvállaláshoz.

A csoport tematikája szerint három részre bontható.

Az első részben (11 óra) az örökbe fogadó oldaláról, szempontjából közelítjük meg az örökbe fogadást. Itt válnak a csoport témáivá általában azok a nehézségek – pl. orvosi tortúrák –, a gyermekvállalás kudarcai, érzelmi csalódásai, amelyeket a szülők átéltek mielőtt eljutottak az örökbe fogadás gondolatáig. Sok szó esik ennek kapcsán szüleik, a környezet felkészítéséről, a szülők részéről rájuk nehezedő utód, unoka születését sürgető elvárásokról és az ezzel kapcsolatos rejtett, vagy nyílt konfliktusokról. Mindig dolgozunk a vérszerinti szülőkkel szembeni ha-

raggal és előítélettel is, amely szinte minden csoportban felszínre kerül. Célunk, hogy párhuzamba állítható érzéseket éljenek meg a saját, a gyermek és a vér szerinti szülő veszteség élményével kapcsolatban. Fontos, hogy a szülő nő „lemondását”, a gyermekről való lehetséges legjobb gondoskodás döntéseként fogadják el. Fel kell készülniük arra is, hogy a környezet esetenkénti intoleranciája, előítélete nehéz helyzetbe hozhatja családjukat, és a náluk nevelkedő gyermeket is megkülönböztetés érheti. Tisztázzuk az örökbefogadói és a biológiai család különbözőségét, hogy az örökbe fogadott gyermek nem a meg nem született gyermeket fogja helyettesíteni, hogy a veszteségélmény az örökbefogadás után is megmarad. A gyermek számára pedig mindig fontos lesz a vér szerinti családja, akár jelen lesz az életben, akár nem, akár beszél róla, akár nem. Ennek megértését segítik például gyökérkeresési esetismertetések, illusztrációk, és a témával kapcsolatos nevelési konfliktus-helyzeteket megjelenítő sok-sok érzelmot mozgósító szituációs helyzetgyakorlat is.

A titok pszichológiai hatásainak megértéséhez saját élményeiket igyekszünk mozgósítani. Imagináltatjuk, felidézettjük, azonosítatjuk azokat az érzéseiket, amiket akkor éltek át, amikor ki-rekesztették őket valamilyen titokból, illetve amikor ők titkolóztak valami miatt. Felismerik, hogy a titok negatívan hat mindkét félre, akkor is, ha nem robban ki és, hogy a gyermek származása körüli titok miatt a szorongás a gyermek alapvető életérzésévé válik. Így nem alakulhat ki a bizalomteli légkör sem.

A második részben (1 órában) a kognitív struktúrák mentén, információadással járjuk körbe az örökbefogadás jogi vonatkozású kérdéseit, megszüntetve az e téren tapasztalható tájékozatlanságot. Ismertetjük az örökbefogadás hazai szabályait, bemutatjuk a folyamatban részt vevő szervezetek hatáskörét, feladatait, hogy tudják: mikor kivel kell kapcsolatba lépniük. Azt, hogy előreláthatólag nem az a gyámhivatal fog dönteni az alkalmasságról, amely az örökbefogadást engedélyezi, és lehet, hogy másik szakszolgálat munkatársait is megismerik, ha az országos nyilvántartáson keresztül fogadnak örökbe gyermeket. A gyámhivatal döntéseket hoz, a szakszolgálat nyilvántart, véleményez, javaslatot tesz, előkészít. Szerepük nem összekeverhető a folyamatban. Elmondjuk, melyik gyámhivatalnál lehet elindítani az örökbefogadási eljárást, milyen iratok szükségesek hozzá, mi történik a gondozási idő alatt. Vácoljuk a nyílt és titkos örökbefogadás jogi különbségeit: melyik hol, milyen formában, mikor indítható, milyen előnyei, illetve kockázatai lehetnek az egyik, illetve a másik esetben az örökbefogadók szempontjából. Lényeges, hogy átfogó képet kapjanak a hazai örökbefogadási lehetőségekről, az örökbe fogadni szándékozók, és az örökbefogadások számáról, arról, hogy milyen adottságúak az örökbe fogadható gyermekek és miért két-három év a várakozási idő, ha közel ugyanannyi jelentkező van, mint örökbe fogadható gyermek. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásával sok téves elképzelést el lehet oszlatni. Ezek az ismeretek segítenek abban, hogy az örökbefogadók ne egy számukra átláthatatlan és érthetetlen eljárás elszenvedői legyenek, hanem a konkrét pontos információk birtokában partnerként, igazi ügyfélként vegyenek részt az általuk előzetesen gyakran bürokratikusnak vélt államigazgatási eljárásban.

A harmadik rész (9 óra) az örökbe fogadott gyermekek nevelésének speciális kérdéseit dolgozza fel. A TEGYESZ-ben első-

sorban olyan gyermekek örökbefogadása történik, akik gyermekotthonokban élnek. Fontosnak tartjuk ezeknek a gyermekeknek és a gyermekotthoni életüknek a bemutatását, milyen az a nevelési elv, amelyben nevelkednek. Amatőr vagy profi videofelvételek vetítésével segítünk elképzelni az elmondottakat. Célunk elosztatni azokat a tévhiteket, amelyek a köztudatban az „intézeti” gyerekekről élnek, de egyben hitelesen bemutatni azokat a hátrányokat is, amit az intézetben nevelkedés okoz. Tapasztalatunk az, hogy hatására a szülők közelebb kerülnek a gyermek korábbi életéhez: megértik testi, lelki fejlődésük jellemzőit és ennek hatását későbbi örökbefogadás utáni életükre. Ez segíthet abban is, hogy jobban tisztába jöjjenek saját elvárásaikkal, a potenciálisan kiválasztott gyermek származásával, korával és egyéb vele kapcsolatos elképzeléseikkel. Aki például 6-6 éves korú gyermeket szeretne, gyakran kiderül, nem tudja, mit akar. Nem szerencsés az sem, ha a várakozási idő rövidítése az elsődleges szempont a gyermekválasztásban. Segítenünk kell megérteni a hozott, örökletes és szerzett tulajdonságok jelentőségét, azt hogy az újszülött sem tabula rasa, sok súlyos betegség sem zárható ki egy újszülöttnél és a veszteségélmény sem kerülhető el azzal, hogy nincs még explicit emlékezet. A gyermekek bemutatásának legfontosabb hatása, hogy a videóról és a gyermekeket bemutató előadó személyes attitűdjéből látják, hogy a gyermekotthonban személyes szeretettel veszik őket körül, hogy ezek a gyermekek is szerethetőek, és vannak kötődéseik. A legnehezebb annak az ellentmondásnak a feloldása, hogy mindenki egészséges kötődésű gyermeket szeretne, miközben titkon a gyermek azonnali odafordulását remélik: mi pedig azt tudatosítjuk a foglalkozásokon, hogy a kötődési zavar egyik súlyos tünete lenne, ha a gyermek minden fenntartás nélkül azonnal fogadná el őket.

A barátkozás bemutatása, a hazaérkezés és a beilleszkedés várható kihívásainak és kockázatainak bemutatása segít a leendő szülőknek jobban megérteni a gyermek elszakadásával, veszteségeivel, bizalmatlanságával kapcsolatos lelki folyamatait és viselkedését.

Kiadott órarendünket iránytűnek tekintjük. A csoportfolyamatokat a résztvevők igényeihez igazítjuk. A csoportalakulás fázisában összegyűjtjük azokat a leglényegesebb kérdéseket, amelyek megválaszolása nélkül nem szeretnének a csoporttagok a negyedik nap végén hazamenni. Ezek a kérdések szinte mindig teljesen lefedik tervezett tematikánkat. Előfordulnak egyéni élethelyzetből adódó kérdések is, amelyekkel szintén foglalkozunk. A legáltalánosabban felmerülő kérdések:

- Mikor hogyan kell megmondani a gyermeknek, hogy örökbe fogadott?
- Az óvodában, iskolában elmondjuk-e?
- Megváltoztathatjuk-e a gyermek utónevét?
- Milyen pszichológiai előnyei vannak a nyílt, illetve a titkos örökbefogadásnak?
- Milyen gyakran keresik meg az örökbe fogadottak a szüleit, és mi történik, ha megtalálják?
- Mire használjuk, és hogyan viselkedünk a szülőanyával való találkozáskor?
- Mit mondunk a gyermeknek, miért nem a szülei nevelik fel?

– Mit tudhatunk meg a gyermek családjáról a titkos örökbe-fogadáskor ?

– Jó-e nevelőszülőtől örökbe fogadni , mire számíthatunk ebben a helyzetben ?

■ VISSZAJELZÉSEK

A negyedik nap végén (a 21. órában) a csoporttagok név nélküli, elégedettségi kérdőívet töltenek ki. Ezek szerint a felkészítés legpozitívabb élményének tartják, hogy találkozhattak hasonló helyzetben lévő emberekkel. Megismerték a gyermek szempontjai szerinti gondolkozást: „rájöttem, az örökbe fogadott gyermeknek is van apja, anyja, különböző életutak vannak: nem jók és rosszak”. Nyíltabban tudnak beszélni a témáról és végiggondoltak olyan folyamatokat is, amit eddig nem.

A csoportélmény hatására szinte mindig informális csoport is létrejön, akik tartják a kapcsolatot és támogatják egymást. Örülnek annak is, hogy a kialakult bizalom alapján van kihez fordulniuk. Sokan jönnek később a Mózeskosár Egyesület összejöveteleire és gyakran keresik fel a csoportvezetőket a várakozás, a gyermekfelajánlás, a barátkozás körüli időkben is kérdéseikkel. Megértik, hogy ne csak akkor kérjenek segítséget, ha már baj van.

Sokan rövidnek tartják a 21 órát és igényelnének felkészítést kissé más szempontból a gyermek felajánlása előtti időben. Többen megfogalmazzák, hogy vér szerinti szülőknek is hasznos lenne ehhez hasonló felkészítés gyermekvállalás előtt.

Nagy hatása van, hogy a csoportokban szokott lenni nevelőszülő, aki nevelt gyermekét kívánja örökbe fogadni, vagy olyan szülő, aki már fogadott örökbe gyermeket és átélte már az ő mostani érzéseiket és sikeresen jött ki a helyzetből. Azokat a kétélyeket, amelyek másokban is felmerültek, maguk is bátrabban fogalmazzák meg.

Önelfogadásuk – az örökbefogadói szülői szerep sikeres betöltésének egyik legfontosabb záloga – erősödik a csoportban megélt elfogadás érzése által.

■ FELHASZNÁLT IRODALOM

Az örökbefogadásra való felkészítés akkreditált anyaga (Fővárosi TEGYESZ – Mózeskosár Egyesület)

